

Розуміння тріїчної сутності людини в контексті ефективного кризового душеопікунства

Анотація. Автор показує, що кризове душеопікунство набагато ефективніше вести з позиції розуміння трихотомії, тобто з огляду на тріїчну суть людини в її цілісності, на протизагу дихотомії - бінарному уявленню про людину. Трихотомічні уявлення дають змогу побачити, в якій саме царині людського ества зароджується психологічний конфлікт, тоді як дихотомічні такої ясності дати не можуть.

У статті розглядаються головні біблійні аргументи на користь трихотомії на тлі дихотомічних уявлень і акцентується увага на центр самосвідомості людини, так зване наше я. Показано, що ефективна душеопікунська робота в кризових ситуаціях можлива тільки з моменту пробудження конструктивної творчої частини в людині, яка виражається в дії відродженого духу, розумінні принципів його функціонування та зцілювального впливу, що преображає душу.

Ключові слова: трихотомія, дихотомія, кризове душеопікунство, Біблія.

Title: Understanding the Trichotomy in the context of effective counseling.

Annotation. The author shows that crisis counselling is much more effective from the point of view of trichotomy, i.e. considering the trinary essence of human in his wholeness, as opposed to dichotomy - binary notions of man. Trichotomous conceptions allow us to see in which area of human nature psychological conflict originates, while dichotomous ones cannot give such clarity.

The article examines the main biblical arguments for trichotomy against the dichotomous conceptions and focuses on the center of human self-consciousness, the so-called "our self". It is shown that effective counselling work in crisis situations is possible only from the point of awakening the creative part in human, expressed in the action of the regenerated spirit, understanding the principles of spirit functioning and the spirit soul-transforming healing influence.

Keywords: Trichotomy, dichotomy, crisis counseling, Bible.

Гузик Олег Миколайович, пастор церкви ЄХБ «Вєфіль» м. Южне Одеської обл., бакалавр пасторського служіння (Одеська богословська семінарія), лікар вищої категорії, магістр психології (м. Южне, Україна).

В основі більшості кризових ситуацій, що виникають у житті людини, лежить її ціннісна орієнтація і те, під впливом яких уявлень вона була сформована. Зазвичай, будь-яка криза виявляє насамперед конфлікт земних і небесних прагнень людської душі. Тому дуже важливо правильно розуміти, як влаштована людська сутність і що формує її ціннісну систему, щоб у душеопікунській роботі дати правильну опору на наявні надійні внутрішні ресурси, які ведуть людину до Бога, що є головним джерелом сили для подолання будь-яких конфліктів і криз.

Як відомо, богословське уявлення про структуру людини має три найбільш поширені підходи – трихотомія (людина складається з духу, душі та тіла), дихотомія (людина має тіло – зовнішня людина, а її внутрішня людина – це дух або душа, що по суті є одним і тим самим, але становить лише різні грані прояву особистості) і монізм – людина єдина, неподільна фізична істота, а її душа або дух – лише результат вищої нервової діяльності, пов'язаної передусім із роботою мозкових структур.

Сучасна світова богословська тенденція зводиться здебільшого до розуміння людини з позицій дихотомії. На наш погляд такий підхід суттєво обмежує можливі ресурси ефективної душпастирської роботи, оскільки не дозволяє повною мірою побачити механізми виникнення внутрішньоособистісних конфліктів і розкрити справжню суть проблем ціннісної кризи, що лежить в основі відповідних напруг і реакцій різних структур людської особистості на те, що відбувається навколо неї і в ній самій.

Уява про неподільність душі та духу перешкоджає повноті використання прийомів як духовного, так і душевного піклування. Прихильники дихотомії змушені погоджуватися з цією простою істиною, але водночас критикують душеопікунів-трихотомістів за психологізм. Вінстон Сміт, консультант і викладач Вестмінстерської богословської семінарії пише: «Більшість християнських консультантів, схоже, прийняли тристоронній або трихотомістський підхід до депресії, намагаючись зрозуміти її з погляду тіла, душі та духу. Вважається, що якщо депресія виникає і торкається цих трьох складових людського життя, то її треба розуміти і лікувати з усіх трьох перспектив. Ця логіка приваблива і, схоже, перегукується з досвідом роботи тих, хто працює з депресивними людьми. Помічники часто стикаються з проблемами, які здаються більш «психологічними», ніж «духовними»^[1]. Далі він продовжує: «Але трихотомія не дає ні єдиного розуміння, ні підходів лікування депресії»^[2]. А проте, стаття В. Сміта все-таки не дає чіткої відповіді, чому трихотомія менш ефективна в консультативній роботі, ніж дихотомія.

^[1] Winston Smith, 'Dichotomy or Trichotomy? How the Doctrine of Man Shapes the Treatment of Depression', *The Journal of Biblical Counseling* 18, no. 3 (2000), 21.

^[2] Там само, 22.

У цій роботі ми спробуємо пояснити цінність наявних ресурсів кризового душеопікунства з позицій розуміння трічної сутності людини у всій її цілісності, побачити в якій саме сфері людського ества зароджується психологічний конфлікт, на противагу двоїчним уявленням, які такої ясності за визначенням дати не можуть.

Розглянемо ключові аргументи дихотомічної гіпотези. У книзі Луї Беркгофа «Систематичне богослов'я» дихотомічна позиція пояснюється так:

«Той факт, що терміни дух і душа часто вживаються у Святому Письмі, аж ніяк не означає, що вони є названими окремими частинами людської природи, а не її різними аспектами. При уважному вивченні Святого Письма ясно, що ці слова взаємозамінні. Обидва терміни позначають вищу чи духовну частину у людині, але описують її з різних боків. Основні відмінності, які Святе Письмо проводить між духом і душею, полягають у такому: слово «дух» означає духовну частину людської природи як принцип її життя та дії, яка підпорядковує собі тіло. «Душа» – це та сама частина, яка є суб'єктом дії в людині, тому це слово у Старому Заповіті часто використовується замість особового займенника (Пс. 10.1,2; 103.1; 145.1; Іс. 42.1 пор. Лк. 12.19). В окремих прикладах вживання «душа» має більш конкретне значення: вона означає внутрішнє життя, осередок почуттів. Усе це цілком відповідає тому, що написано в Бут. 2:7: «І дихання життя вдихнув у ніздрі її, – і стала людина душею живою». Отже, можна сказати, що людина має дух, а сама вона є душа. Отже, Біблія вказує на дві, тільки дві, структурні частини людської природи, саме на тіло і дух (чи душу). Біблія у цьому питанні не суперечить самовідчуттю людини. Людина відчуває, що в ній є матеріальна і духовна частини, але вона не має почуття, що вона має окремо дух і окремо душу»^[3].

Деніс Дж. Мокк у своєму навчальному посібнику «Огляд біблійного вчення» також стверджує, що дух – це життєва та рушійна сила людини, душа – це особистість людини загалом: розум, воля та емоції; бо людина має дух, але вона є душа^[4].

Вейн Грудем висловлює свою дихотомічну позицію так:

«Дух – це не окрема складова людини, а інша назва «душі». У Святому Письмі ці обидва терміни вживаються без різниці у значенні для опису нематеріальної складової людини, яка продовжує жити після смерті тіла. Позиція, яка полягає в тому, що людина складається з двох складових (тіло і душа/дух), називається дихотомізмом. Ті, хто дотримується цього погляду, згодні, що в Святому Письмі слово «дух» частіше вживається у зв'язку з нашими взаєминами з Богом, але таке вживання (кажуть вони) непослідовне, а слово «душа» вживається

^[3] Луїс Беркгоф, *Систематическое богословие* (Минск: Полиграфкомбинат им. Я. Коласа, 2014), 215-16.

^[4] Джон Мокк, *Обзор Библейского учения*, б. д., 192.

в тих самих значеннях, що й слово «дух». Святе Письмо, здається, не розрізняє душу і дух. Зважаючи на це, питання, яке ми можемо адресувати прихильникам трихотомізму: Що з того, що робить дух, не може зробити душа? Що душа може зробити такого, чого не міг би зробити дух? – відповіді немає»^[5].

Так вважають ці та багато інших сучасних авторів. Однак, на наш погляд, корінь проблеми ціннісних конфліктів, проходження життєвих криз якраз і полягає в тому, що люди не навчені і не бачать біблійної очевидності у відмінності проявів душі та духу, та абсолютно різних способів життя та світогляду, які випливають із цього розуміння. Почуття, що людина має окремо дух і окремо душу, справді має бути добре знайоме народженому згори християнину. А нібито відсутність відповіді на запитання В. Грудема: «Що з того, що робить дух, чого не може зробити душа? Що душа може зробити такого, чого не міг би зробити дух?» просто «під корінь» знищує можливу центральну та вирішальну роль відродженого духу у його впливі на кризи, що виникають у людській душі.

Багато авторитетних богословів дотримуються трихотомії. Наприклад, Франц Деліч, описуючи трихотомію, підкреслює, що контакт із духовним світом у людини здійснюється винятково через її дух, а не душу^[6]. Кевін Коннер аналізуючи біблійне вчення про людину вказує на важливість розуміння трихотомії для духовного життя християнина, кажучи, що лише відновлення духу людського дозволяє йому відповідати призначенню, яке Бог визначив людині^[7]. Про це кажуть автори зі Східної Європи. Так, Михайло Бахтін розглядає людину як «*homo trihotomies*», вказуючи, що «тіло – просторовий вимір, душа – часовий вимір, дух – смисловий вимір людини»^[8]. І. М. Бихівська в монографії *Homo somatikos* зазначає, що пріоритет дихотомічного підходу, «заживо розчленовує людину на безтілесну духовність і бездуховну тілесність, виявився однією з базальтових підстав, які визначили розвиток соматичної свідомості аж до теперішнього часу»^[9].

Розглянемо трихотомію з біблійної перспективи. Справді, у Біблії дуже часто нематеріальна людська сутність іноді називається душею, іноді духом, а іноді просто внутрішньою людиною. До того ж можна навести безліч біблійних аргументів, що душа і дух насправді принципово відрі-

^[5] Уэйн Грудем, *Систематическое богословие. Введение в Библейское учение* (Мирт, 2004), 523, 539

^[6] Franz Delitzsch, *A System of Biblical Psychology* (Grand Rapids: Baker Academic, 1966), 179-197.

^[7] Kevin J Conner, *The Foundations of Christian Doctrine* (Sovereign World, 1988), 129.

^[8] Михаил Михайлович Бахтин, *Эстетика словесного творчества* (М.: Искусство, 1979), 165.

^[9] И.М. Быховская, *Homo somatikos: аксиология человеческого тела* (М.: Эдиториал УРСС, 2000), 18.

няються. Чому так важливо розуміти цю відмінність? Тому що розуміння різниці між душею та духом впливає на наступне правильне розуміння суті духовного життя людини та правильної оцінки та розподілу питань і проблем, з якими стикається людина. Якщо не бачити відмінності між душею і духом, то ціла низка питань, пов'язаних із плотським християнським життям, для такої людини будуть не зрозумілими й нерозв'язними, а отже, належно не освоєними та не опрацьованими з справді духовних позицій.

По-перше, Біблія чітко каже про різницю між духом і душею: «А сам Бог миру нехай освятить вас цілком досконало, а непорушний дух ваш, і душа, і тіло нехай непорочно збережені будуть на прихід Господа нашого Ісуса Христа!» (1 Сол. 5:23); «Боже Слово живе та діяльне, гостріше від усякого меча обосічного, – проходить воно аж до поділу душі й духа, суглобів та мозків, і спосібне судити думки та наміри серця» (Євр. 4:12); «Це ті, які порушують єдність; вони душевні, а Духа не мають» (Юд. 19; переклад Р. Турконяка, 2011 р.).

Також можна навести низку непрямих текстів, що дають право вважати, що людина є троїчною. Наприклад, у 1 Кор. 2:12–15 апостол Павло явно поділяє людей на душевних і духовних, що дозволяє говорити про наявність у них двох відмінних одна від одної структур – душі та духу. У 1 Кор. 2:4 він каже про різні джерела мудрості – одне походить від людських, душевних здібностей, інше – від вияву сили духу. У 1 Кор. 3:1 апостол зазначає, що за силою своєї духовної зрілості, людина, її душа, може бути духовною, перебуваючи під цілковитим керівництвом духу, та плотською, що все ще перебуває під владою гріховної плотської природи. У 1 Кор. 14:14 апостол Павло підкреслює, що розум, який міститься в душі, і людський дух розрізняються і є абсолютно відмінними інстанціями впливу в людському естві. У Гал. 5:24–25 духовна і плотська суть людини визначають її два зовсім протилежні прагнення – плотське та духовне. У Рим. 7:15–25 подано, мабуть, найкращий опис психології людської душі, яка перебуває ніби між двома джерелами, що на неї впливають, та взаємно виключають одне одного. Дух і гріховне тіло приводять душу до цього неминучого крику: «Нещасна я людина! Хто мене визволить від тіла цієї смерті?» Рим. 7:24. Перемога полягає у виборі ресурсів, що виходять від духу і звільняють душу від згубного впливу плоті – Рим. 8:1–2; 14–16.

Отже, наведені тексти дозволяють зробити висновок про те, що дух, душа і тіло – три абсолютно різні інстанції в цілісній людині. Душа, яка є центром людської особистості, перебуває під владою гріховної природи і прагне свободи, яку може принести їй лише відроджений дух.

По-друге, людина троїчна тому, що цього вимагає біблійна логіка її створення для дотику з двома реальними світами – матеріальним і духовним. Аналіз сказаного в Біблії про душу дозволяє зробити висновок, що

вона є осередком людської особистості. У ній зосереджені розум (інтелект), почуття (емоції) та воля (здатність приймати рішення). Для того щоб людська особистість могла мати повноту уявлень про світ матеріальний, Бог забезпечив її тілом. За допомогою органів чуття (зір, слух, нюх, дотик), інформація з матеріального світу у вигляді нейронних зв'язків проникає у мозок і трансформується в формат, зрозумілий душі, викликаючи в ній відповідні думки, почуття та вольові дії.

Так само Бог передбачив інший орган, призначений для сприйняття душею світу духовного – це дух. Однак, зазнавши істотного пошкодження під час Едемської катастрофи, дух втратив свою початкову функцію і людина стала духовно мертвою. Канал зв'язку душі з духовним світом перервався і лише завдяки Голгофській перемозі Ісуса Христа відродження людського духу та відновлення повноти троїчності людини стало знову можливим.

По-третє, людину варто розглядати як троїчну істоту ще й тому, що саме з позицій троїчності у Біблії пояснюється сутність проблеми гріхопадіння, духовної смерті, гріховних деструктивних залежностей, криз, конфліктів і необхідності подальшого процесу освячення душі – під впливом відродженого духу, звільнення її від загарбницьких проявів гріховної плоті.

Гріхопадіння призвело до духовної смерті, всі наступні дії Бога, спрямовані на відродження життя в людині, викликають розуміння того, що в її естві повинен бути такий орган, який за це відповідає. Ним є дух. Весь подальший процес освячення людської особистості, перетворення та формування її душі в образ, подібний до Христа, неможливо пояснити, якщо не розуміти, що в людському естві після відродження з'являється місце, де перебуває Дух Святий – його людський дух. Саме з нього йде поширення Божого світла та подальше духовне перетворення всієї людини.

По-четверте, тільки з позицій троїчності людини можна пояснити сутність боротьби плоті і духу за володіння душею, і трьох головних духовних станів людської особистості, що в результаті цієї боротьби утворюються – душевний, духовний і плотський. Душа створена як нейтральна територія для того, щоб нею володів Господь через Духа Святого. Через гріхопадіння вона виявилася захопленою гріховною природою, яку вніс ворог душ людських. Те, що сталося на Голгофі, відкрило шлях для того, щоб людина отримала надійний інструмент звільнення душі від цього загарбника – його відроджений дух. Найбільш повно пояснити це явище крім як з позицій троїчності людини, неможливо.

По-п'яте, простий самоаналіз, якраз і дозволяє людині побачити в своїй особистості два принципово різних джерела її внутрішніх проявів.

Прояви, що залежать від наших бажань: мислення, емоції і воля – властивості душі, які напряду залежить від нас самих, перебувають у нашій

владі й цілком під нашим особистим керівництвом. Людина може думати про одне, а потім переключитися й думати про інше. Те саме з почуттями та нашими вольовими рішеннями – усім цим людина може керувати особисто. Усі ці керовані людиною речі однозначно треба відносити до категорії душі – це душевні прояви.

А ось прояви, що виникають незалежно від наших бажань: совість, інтуїція, здатність до спілкування в Дусі Святому – властивості, які можуть спливати в нашій свідомості самостійно, незалежно від того, хочемо ми цього чи ні. Ці властивості суттєво відрізняються від душевних проявів, ми не можемо на них впливати чи керувати ними, бо нашій душі вони не належать. Вони нібито в нас, але не зовсім наші, бо з'являються, коли їм завгодно, а не коли ми цього бажаємо. Вони виходять із якогось іншого, більш незалежного від нас джерела. Таким джерелом логічно вважати людський дух.

По-шосте, образ улаштування старозаповітного храму вказує на те, що в храмі нового заповіту (у нашому естві) слід вбачати аналогічні структури. Вся священнодія відбувалася у святилищі храму, яке зовнішнім двором було звернене до світу людей, а святим святих – до Бога. Тепер, якщо ми стали віруючими, наші тіла є храмом Святого Духа, який живе в нас (1 Кор. 6:19–20, пор. 1 Кор. 6:17). Душа є своєрідним святилищем нашого храму, який тілом тепер звернений до світу матеріального, а духом – до Бога і навколишнього духовного світу.

Отже, людина має ясно розуміти, що вона має душу і відмінний від неї дух. Душа – сама сутність людини, центр її особистості. Душа забезпечена тілом як зовнішнім органом та духом, як внутрішнім органом, призначених для відповідного дотику до двох реальних світів – матеріального та духовного. Спілкування людини з Богом відбувається саме в душі і також у ньому зосереджені всі ефективні ресурси, необхідні для подолання кризових ситуацій. Ресурси душі у цьому питанні дуже обмежені та регламентовані суто земною системою цінностей. Тому Бог забезпечив людину ще й духом – окремим органом, який існує для того, щоб дати душі все необхідне, чого вона потребує для того, щоб їй стати придатною для входження в царство Боже.

Якщо віруючий не розуміє місце і значення духу як окремого органа в його особистості, відмінного від душі, йому буде важко зрозуміти всю повноту духовного життя, його небесних пріоритетів і цінностей. Він легко буде приймати власні земні думки і, особливо, почуття своєї душі за дії і прояви духу, а отже, за дії Бога у своєму житті, стаючи особливо схильним до будь-якого зваблення та хибного мислення. У такий спосіб він обмежує себе рамками власного людського мислення, і не може вивести своє життя на справді духовний рівень, чітко розуміючи, що Боже, а що людське. Саме ця проблема є головним джерелом багатьох кризових

ситуацій, психологічних напруг і суперечностей у житті віруючого, зумовлених конфліктом небесних і земних інтересів (Мт. 16.23).

Здатність розрізняти Боже і людське повинна походити не тільки від чіткого розуміння відмінності душі і духу, але й уміння розрізняти в собі гріховну плотську природу і божественну духовну. Тому в кризовому душеопікуванні варто також мати виразне уявлення про біблійну сутність плоті – гріховного покривала, яким огорнута душа, її ролі в орієнтації особистості на земне і небесне.

Під плоттю слід розуміти не просто фізичне тіло чи душу в чистому вигляді, але спадкову гріховну природу Адама, яка робить людину половнянкою гріха і є внутрішньою гріховною опозицією нашій самосвідомості і особливо духу (як відродженому, так і не відродженому)^[10]. Плоть (гріховна природа) не є частиною людини, створеною Богом, справжньою структурною складовою людської особистості, похідною людської особистості. Плоть – своєрідне гріховне покривало душі, що з'явилося в людській структурі внаслідок гріхопадіння та поглинуло її розум, волю і почуття, відокремивши їх від справжнього Божого впливу, підкоривши їх своїй владі. Глибина вростання цього зла в людину настільки велика, що можна упевнено говорити про його абсолютне і повне злиття з жертвою. Без Бога, що діє в людському відродженому дусі, неможливо побачити різниці і межі між ним самим та гріхом, що живе в ньому. Вступивши в міцне органічне поєднання з людською сутністю, це гріховне вбрання стало фактично його новим природним еством. Як пише Григорій Авраменко, «плоть є спадкова гріховна природа Адама, яка живе в нашому тілі»^[11].

Плоть дуже глибоко вкоренилася в людині і є інстинктивним ядром особистості, породженим гріхопадінням, що є досить примітивним, низинним та імпульсивним, що підкоряється принципу задоволення. У ній на підсвідомому рівні вирують пожадливість та пристрасті. Зміст плоті складається здебільшого із незадоволених бажань, які становлять передусім біологічні інстинктивні потреби людини (Гал. 5:19–21).

Плоть виявляє себе в трьох основних напрямках: бунтарська гординя, агресивність і нестримні сексуальні бажання. Ці прояви часто поєднуються між собою, доводячи людину до глибоких збочень. Тому людина,

^[10] У цій статті немає потреби аналізувати всі приклади вживання поняття «плоть» і його відмінність від біблійного поняття «тіло». У Новому Заповіті слово «плоть» – *саркс* – вжито в кількох значеннях. Іноді це гріховне начало – Гал. 5:17. Іноді це просто тіло, навіть безгрішне Тіло Христа Ів. 6:51,52,53 чи Дії 2:31. Отже, *плоть* – інколи фізичне тіло, інколи – гріховне начало. Так само й інше слово на позначення тіла – *сома* – інколи означає фізичне тіло (Мт. 6:25, див. Мт. 14:12), а інколи особистість цілком (разом із душею) – Мт. 5:29, інколи *сома* – це просто зовнішня оболонка 1 Кор. 15:44. Але в цьому розгляді «тіло» вживається як гріховне начало.

^[11] Григорій Авраменко, «Плотские, духовные, душевные. Опыт духовно-психологического наблюдения», *Альманах «Богословие»*, вып. 2 (1991 г.): 84–114.

рухома плоттю, найбільше бажає задоволень, розрядки своїх агресивних поривів, виявляючи при цьому разючі егоїстичні прагнення до власної слави та гордості. Плоть проявляє себе подібно до внутрішньої живої істоти, яка нападає (повстає) на душу, бажаючи нею володіти, та робить усе можливе для того, щоб її бажання були задоволені і зрештою виражені в певних учинках і діях людини. Вихід прихованої плотської гріховної енергії назовні, у специфічній поведінці та вчинках людини – основне завдання плоті (1 Петр. 2:11).

Плоть, що захопила душу, згодом стає головним джерелом психологічних криз і конфліктних ситуацій. Якщо спробувати побачити просторово розташування плоті в природі людини, можна уявити, що на одному своєму краю вона відкрита соматичному (тілесному) й черпає звідти імпульси фізичних задоволень, які знаходять у ній свій психічний вияв. На іншому краю плоть відкрита структурам душі, завдяки чому вона намагається володіти та керувати людським розумом, волею та почуттями. Очевидно, плоть не відділена строгими межами від душі і своїми глибинними частинами вростає в неї, змушуючи її підкорятися своїм плотським потягам. Керуючись принципом задоволення, плоть виробляє енергію власних жадань і пристрастей, прагнучи за всяку ціну задовольнити свої інстинктивні потреби.

Для процесів, що відбуваються в плоті, абсолютно не властиві закони логічного мислення, а навпаки – хаос і суперечність (Рим. 7:15). Для плоті поняття цінностей, добра, зла та моралі є досить відносними. Плоть неможливо покращити і зробити безгрішною, вона здатна обманювати і ретельно маскувати своє справжнє обличчя, вона – результат Едемської катастрофи, осередок гріха в людині (1 Ів. 2:16; Як. 1:14–16).

Плоть є в людині вже від народження і містить у собі успадковані риси поколінь по материнській та батьківській лінії. Плоть, як і дух, цілком перебуває у несвідомій сфері особистості, впливаючи на структури душі, вона намагається володіти і керувати ними, досягаючи через це свого вираження на рівні свідомості. Воля людини визначає, кому віддати перевагу у цьому впливі – плоті чи духу.

Отже, духовно-психологічний склад внутрішньої людини можна розкрити у вигляді трьох основних елементів:

1. Наше Я – своєрідний центр самосвідомості особистості, найбільше сконцентрований у душі. Термін «Наше Я» ми вживаємо не як синонім слова «душа», але більш вузько, насамперед підкреслюючи її усвідомлювану частину (нашу самосвідомість), існуючу для ідентифікації людиною себе як особистості в навколишньому середовищі. Це не вся душа, але лише усвідомлена нами частина її, яка здатна відокремлювати себе, наприклад, від гріха, що живе в ній (Рим.7 :20). Наше Я – це сукупність усвідомлюваних людиною піз-

навальних та виконавчих функцій душі, відповідальних насамперед за прийняття рішень.

2. Плотська гріховна природа людини – власне плоть, «гріх, який живе в мені» (Рим. 7:20).
3. Дух – резиденція Божої присутності в людині, не зайнята Богом у невіруючого, та наповнена Божою природою у відродженого християнина. Совість, перебуває в єднанні з Духом Святим, який перебуває в людському дусі та свідчить йому, тобто, людській особистості (Рим. 9:1).

Отже, людська особистість (наше Я, кажучи біблійною мовою) перебуває щонайменше під подвійним внутрішнім впливом:

1) Вплив із боку плоті (гріховної природи, гріха що живе в нас).

2) Вплив із боку духу (принаймні совісті, що міститься в ньому, а у відродженій людині ще й усієї повноти Божої природи, Духа Святого, що оселився в ній).

Розглянемо, як впливає не особистість (наше Я), плотська гріховна природа і дух.

Біблійне уявлення про особистість – це вся свідома душевна діяльність людини, що походить від центру її самосвідомості. Це та внутрішня інстанція, яка контролює всі приватні душевні процеси, маючи властивість не спати протягом дня, а вночі відходити до сну, беручи участь у процесах сприйняття сновидінь. Самосвідомість здатна здійснювати також витіснення, завдяки якому певні душевні спонукання виключаються та виводяться з її сфери. «Наше Я», тобто особистість людини, змушене виконувати важке завдання посередника між вимогами плоті, духу та зовнішнього світу.

Формування «нашого Я» до певної міри визначається спадковими чинниками. Потужний вплив на його формування надає також взаємодія особистості із зовнішнім світом – виховання, культура, суспільство. Особистість визначається структурними елементами душі (розум, почуття, воля), її формування походить як від зовнішнього світу, так і від плоті та духу. На відміну від індивідуальності, вона поступово формується за допомогою нових і нових сприйнятих того, що відбувається у зовнішньому середовищі, а також завдяки багатству спогадів про колишні сприйняття, які у вигляді «внутрішнього світу» утворюють власність і складову душі. Новонароджене немовля має душу, але воно ще не особистість і, тільки соціалізуючись, стає особистістю, а деякі через хворобу живуть «як овоч», так і не ставши особистістю, хоча залишаються індивідуумом, маючи душу, але «наше Я» в них не сформовано.

Фантазії та мрії, будучи похідними від пожадливоростей і бажань, надходять із плоті в душевну самосвідомість. «Наше Я» намагається правити людиною з міркувань безпеки, якими плоть нехтує. Це завдання

для нього надзвичайно важке, адже його доводиться вирішувати на тлі постійного тиску та несумісних претензій із боку плоті, духу та зовнішнього світу (обставин життя). Якщо «наше Я» дає збій у власних спробах посередництва між цими суперечливими вимогами, то наслідком буде та чи інша форма душевної кризи, страждання, психічного розладу і навіть залежності.

Наша особистість є «резиденцією страху». Вона використовує страх як сигнал для захисту самого себе. Цей сигнал страху подається, як тільки під натиском пожадливоростей плоті, обставин життя і протидії духу, виникає «внутрішня» загроза, що призводить до появи внутрішніх душевних конфліктів (Рим. 7:24).

«Наше Я» як особистість, а отож і вся людська душа має характеристики цілком протилежні плоті та сильно відрізняється від того, що називається духом. Душа доступна розумінню та безпосередньому дослідженню людиною. Вона структурована та впорядкована, здатна керувати, відкладати чи стримувати задоволення своїх бажань. Може змінювати початкову мету внутрішніх спонукань. «Наше Я» повне власних думок, намірів і має вільну волю. Цим насамперед і відрізняється душа від духу. «Наше Я» лише певною мірою здатне нейтралізувати похоті та пристрасті, даючи людині здатність володіти собою, використовуючи бажання для виконання багатьох своїх позитивних функцій. «Наше Я» є тією інстанцією, яка шукає і знаходить вирішення конфліктів, якщо вони якось стосуються вимог, прагнень, ідеалів і очікувань духу, пожадливоростей плоті або реальностей зовнішнього середовища. Різноманітні вимоги, які висувуються до «нашого Я» з усіх боків, часто в тій чи іншій мірі несумісні одна з одною і тому викликають у нього великі труднощі та напруження (Рим. 18:23).

Наражене на потрійну загрозу з боку плоті, духу і тиску вимог зовнішнього середовища, «наше Я» у скрутних обставинах життя реагує розвитком тривоги та страху, а в особливо скрутних ситуаціях справа може закінчитися «зісковзуванням» особистості в депресію, фобії, різні залежності та інші психічні розлади.

Тепер більш детально розглянемо, чим відрізняється дух і його прояви від душевної сфери особистості.

Людський дух є найпотаємнішою, внутрішньою частиною особистості. Совість та інтуїція – все, що залишилося від людського духу після едемської катастрофи. Їхня функція тепер суттєво пошкоджена, спотворена та обмежена. Совість є внутрішнім суддею та викривачем людини.

Совість формується в процесі життя людини і, в принципі, вона поставлена для того, щоб бути її внутрішнім світильником, давати незалежну оцінку і світло її життя. На жаль, у людей вона доходить до стану порочної, а в деяких заглушена настільки, що вони стають безсовісними.

Совість та інтуїцію варто відносити до категорії людського духу насамперед тому, що, на відміну від органів душі, прояви цих структур спливають незалежно від того, хочемо ми цього чи ні, і їхній зміст є наче нейтральним судженням про нас, оцінкою чи підказкою з боку. Вони з'являються десь усередині нас, але приходять до свідомості розуму, як щось народжене поза душею.

Невідроджена людина є для Бога духовно мертвою, тому що мертва третя, головна складова її духу, яка відповідає за духовне спілкування зі своїм Творцем. Однак це не означає, що дух як структурна одиниця у невіруючого відсутній взагалі. У момент покаяння та щирого навернення до Бога дух людський переживає відродження – відновлюється його головна, на смерть уражена гріхопадінням функція – здатність спілкуватися з Духом Святим. Отже, після відродження дух людський перетворюється на потужний світильник для його душі та всієї особистості. Дух Святий тепер, з'єднавшись із духом людським, живе в ньому, зцілює совість, спрямовує інтуїцію до виконання функції духовного керівництва (1 Кор. 6:17; Рим. 9:1).

Отже, вся структура внутрішньої людини може бути поділена на дві категорії – деструктивна (руйнівна, плотська) та конструктивна (творча, духовна). Плоть з її пристрастями і пожадливістю – це несвідома деструктивна частина, що руйнує душу. Поява справді конструктивно-творчої частини можлива тільки після народження людини згори, коли відроджується повноцінна функція її духу, що перебуває в абсолютній співдружності з Духом Святим, що живе в ньому. Із цього моменту стає можливим справжнє зцілення душі.

Тому говорити про ефективну душопікунську роботу в кризових ситуаціях можливо тільки з моменту пробудження цієї конструктивної складової в людині, що виражається в дії відродженого духу, розумінні принципів його функціонування та цілющого впливу, який перетворює душу. Цього неможливо досягти, якщо не розуміти різниці між душею та духом, їхніми функціями, роллю та місцем у процесі виникнення криз і пошуках виходу з них. Ефективне звільнення душі від впливу плоті можливе не просто через свідоме відкидання її жадань силою «нашого Я», але через повне посвячення Христу – вірі в те, що наша гріховна плоть зі своїми пристрастями і пожадливістю вже померла та розп'ята з Ним на Голгофському хресті (Рим. 6:6; Гал. 5.24; 2:19–20).

Дух Святий, що перебуває у відродженому дусі людини – Божа унікальна та єдино ефективна альтернатива проявам її душі, що зрослась із гріховною плоттю. Право вибору щодо того, що володітиме душею, завжди залишається за людиною. До того ж людина повинна чітко усвідомлювати, звідки походять ті чи інші її спонукання, ясно розуміючи елементарні структурні елементи своєї трічної особистості, їх властивості та

суперечності. Основа небесних і земних прагнень у людині лежить у сфері вибору впливу небесного, духовного чи плотського, земного на її душу.

Справжнє біблійне душеопікунство має бути орієнтоване на ясне, усвідомлене підпорядкування душі впливу відродженого духу. Отже, визволення її з-під влади гріховної плоті стане неминучим явищем. Ціннісний конфлікт небесних і земних прагнень стане для людини цілком очевидним. Залишиться тільки питання вибору, кого послухатися і за ким піти, чим знехтувати, а що обрати, брати чи не брати свого хреста, щоб піти по життю з Христом і Його цінностями, або «зберегти душу» такою як є, для тимчасових земних цілей.

Саме в здібностях, можливостях і проявах духу людського, відродженого і з'єднаного з Духом Святим, а не в природних здібностях душі, варто шукати джерела зцілення всіх її проблем, починаючи від різних психологічних страждань і всіляких залежностей до важких ушкоджень душі, пов'язаних із психічними розладами, навіть демонічною одержимістю. А уявлення про людину як про істоту тріочну найкраще дозволяє побачити та зрозуміти механізми виникнення її внутрішніх конфліктів та кризових ситуацій.

Бібліографія

- Авраменко, Григорий. «Плотские, духовные, душевные. Опыт духовно-психологического наблюдения». *Альманах «Богомыслие»*, вып. 2 (1991 г.): 84–114.
- Бахтин, Михаил Михайлович. *Эстетика словесного творчества*. М.: Искусство, 1979.
- Беркхоф, Луис. *Систематическое богословие*. Минск: Полиграфкомбинат им. Я. Коласа, 2014.
- Быховская, И. М. *Ното somatikos: аксиология человеческого тела*. М.: Эдиториал УРСС, 2000.
- Вылков, И. И. *Психодуховные проблемы и теопсихологический метод их решения*. София: Свет на Балканах, 2011.
- Грудем, Уэйн. *Систематическое богословие. Введение в Библейское учение*. СПб.: Мирт, 2004.
- Каргель, И. В. *В каком ты отношении к Духу Святому?* СПб, 1997.
- . *Закон духа жизни*. СПб., 1995.
- Каргель, И. В. *Христос — освящение наше*. СПб., 1995.
- Мокк, Джон. *Обзор Библейского учения*, б. д.
- Пакссон, Р. *Життя в Дусі: життя на найвищому плані буття*. Київ: Союз ЄХБ України, 1993.
- Conner, Kevin J. *The foundations of Christian doctrine*. Sovereign World, 1988.
- Delitzsch, Franz. *A system of biblical psychology*. Grand Rapids: Baker Academic, 1966.
- Smith, Winston. «Dichotomy or Trichotomy? How the Doctrine of Man Shapes the Treatment of Depression». *The Journal of Biblical Counseling* 18, вып. 3 (2000 г.): 21–29.